

SECUNDAIR ONDERWIJS

Onderwijsvorm: **KSO**
TSO

Graad: **tweede graad**

Jaar: **eerste en tweede leerjaar**

Studiegebied: **Beeldende kunsten**

BASISVORMING

Optie(s): **Artistieke opleiding**
Beeldende en architecturale kunsten

Vak(ken):

AV Geschiedenis	1/1 lt/w
------------------------	-----------------

Vakkencode: **CW-m**

Leerplannummer: **2003/015**
(vervangt 2002/019)

Nummer inspectie **2003/15//1/D/BV/1/III /D/**
(vervangt 2002/198//1/D/BV/1/III /V/04)

INHOUD

SECUNDAIR ONDERWIJS.....	1
inhoud.....	1
VISIE.....	2
BEGINSITUATIE.....	3
DOELSTELLINGEN.....	4
Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. tijd, historische ruimte en socialiteit.....	5
Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. Tijd, historische ruimte en socialiteit van de ‘mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij’ (referentiekader).....	5
<i>Bevraging van het historisch materiaal</i>	6
<i>Historische redenering</i>	6
<i>Historische rapportering</i>	6
<i>Historische attitudes</i>	6
5 De wereld buiten Europa in de 15 ^{de} eeuw: kaart - en leerstofsynthese (1).....	9
LEERPLANDOELSTELLINGEN /LEERINHOUDEN.....	11
PEDAGOGISCH-didactische wenken en timing	15
MINIMALE MATERIELE VEREISTEN	24
EVALUATIE	26
BIBLIOGRAFIE.....	29

VISIE

SPECIFIEKE VISIE OP HET VAK IN DE TWEDE GRAAD

Algemeen

De geschiedkundige stof, die in de tweede graad hoofdzakelijk betrekking heeft op de geschiedenis van Europa en de wereld wordt onderwezen met bijzondere nadruk op:

- a) de bijdragen van andere culturen en volkeren en de geleidelijke ontwikkeling van een mondiale samenleving;
- b) de evolutie naar een maatschappij die zowel waarde hecht aan de uitbouw van de eigen cultuur als aan het samenleven met andere culturen.

Zoals in de eerste graad, streeft het geschiedenisonderwijs in de tweede graad een dubbel pedagogisch doel na:

- a) een vaktypische vorming verstrekken: een specifieke historische kennis en vorming verstrekken zoals vastgesteld in de leerplandoelen;
- b) een algemeen pedagogische vorming verstrekken (kennis, vaardigheden, attitudes) die kadert in het schoolwerkplan .

Bijzondere aandacht zal worden besteed aan het verdiepen van de historisch-kritische vaardigheden en het ontwikkelen van het historisch bewustzijn.

SPECIFIEK TWEDE GRAAD

De lessen geschiedenis in de tweede graad vervolgen de studie van de geschiedenis van Europa in mondiaal perspectief die in het tweede leerjaar van de eerste graad werd aangevat. Daarmee wordt het referentiekader (*'Mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij'*) dat bestudeerd werd in het eerste leerjaar van de eerste graad, verder uitgewerkt en verdiept.

In het **eerste leerjaar** van de tweede graad wordt de westerse geschiedenis van de 5de eeuw-15de eeuw bestudeerd. De studie wordt besloten met een kaart- en stofsynthese van de wereld buiten Europa in de 15de eeuw.

In het **tweede leerjaar** wordt de geschiedenis van de 16de tot de 18de eeuw onder de loep genomen. De geschiedenis van de Franse Revolutie wordt doorgetrokken tot de val van Napoleon (1815). De studie wordt afgesloten met een kaart- en leerstofsynthese van wereld buiten Europa in de 18de eeuw.

De studie van de Europese geschiedenis gebeurt met de uitdrukkelijke bedoeling de algemene lijnen van de geschiedenis (het geschiedenisverhaal) te onderwijzen. **Encyclopedisme** en overbodige leerstof dient geweerd om ruimte te scheppen voor het inoefenen van historische vaardigheden.

BEGINSITUATIE

SPECIFIEKE BEGINSITUATIE

Tweede graad

Leerlingen die studierichtingen volgen in TSO en KSO hebben een specifiek profiel. Het zijn leerlingen die gekozen hebben, op basis van hun aanleg en belangstelling voor studierichtingen die een belangrijke praktische inslag hebben. De studiekeuze kan leiden zowel naar een professioneel leven na het afsluiten van de secundaire studies als naar verdere studies in het hoger onderwijs.

De leerlingen die de tweede graad kunstonderwijs volgen zijn in de regel kunstzinnig aangelegd. Ze hebben een uitgesproken belangstelling voor de artistieke uitingen van de mens. Leerlingen in het technisch onderwijs zullen uiteraard meer belangstelling aan de dag leggen voor techniek en wetenschap.

Beide leerlingengroepen zullen in de regel minder open staan voor **abstracte benaderingen** van de geschiedenis, maar veeleer kritische vragen stellen bij de relevantie van het geschiedenisonderwijs en de rol en de plaats van het vak geschiedenis in hun curriculum. Het is daarom aangewezen dat de lessen geschiedenis concreet zijn, aansluiten bij de actualiteit en een fundamentele bijdrage leveren tot 'bestaansverheldering'.

De leerlingen van het eerste leerjaar van de tweede graad hebben in de regel de geschiedenis-eindtermen van de eerste graad bereikt. Dat betekent dat de meeste leerlingen die het eerste leerjaar van de tweede graad aanvatten, vertrouwd zijn met volgende kennis, vaardigheden en attitudes.

KENNIS EN INZICHT

- Kennis en inzichten i.v.m. het bestudeerde referentiekader ('Mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij').
- Kennis en inzichten i.v.m. de bestudeerde historische samenlevingen (van Neolithicum tot Byzantium).

VAARDIGHEDEN

- Vaardigheden i.v.m. historische tijd, historische ruimte, historische socialiteit.
- Vaardigheden i.v.m. het hanteren van elementen van historische kritiek op historische bronnen.

ATTITUDES

- Historische nauwkeurigheid.
- Belangstelling voor het historisch - cultureel erfgoed in de samenleving.
- Belangstelling voor de problemen van de hedendaagse Vlaamse samenleving.
- Gezien de leerlingengroepen zeer heterogeen kunnen zijn op het vlak van studieloopbaan en studierichtingen, verdient het aanbeveling de beginsituatie van de leerlingen in kaart te brengen. Vastgestelde tekorten kunnen dan worden weggewerkt via passend remediëringsonderwijs.

DOELSTELLINGEN

ALGEMENE DOELSTELLINGEN

Kennis en inzicht

De leerlingen,

1. kennen tijd, ruimte en socialiteit van de 'Mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij' (referentiekader),
2. kennen de hoofdlijnen van de geschiedenis van Europa (in mondiaal perspectief) van de 5de tot de 18de eeuw,
3. hebben inzicht in het gebruikte historisch begrippenkader en kennen elementen van de historische context ervan.

Vaardigheden

De leerlingen,

4. kunnen historisch bronnenmateriaal verzamelen,
5. kunnen vragen formuleren over de inhoud van historisch bronnenmateriaal,
6. kunnen op grond van de studie van gedifferentieerde bronnen een historische redenering ontwikkelen,
7. kunnen rapporteren over eigen historische onderzoek.

Attitudes

De leerlingen,

8. zijn bereid om actuele problematiek vanuit hun historische genese op kritische wijze en vanuit meerdere standpunten te benaderen,
9. zijn bereid om eigen meningen kritisch te onderzoeken,
10. zijn bereid om intellectuele eerlijkheid na te streven in de bewerking van historische informatie,
11. zijn bereid maatschappelijke dynamiek van het blijvende en het veranderende te erkennen en te participeren aan de evoluerende maatschappij.

LEERPLANDOELSTELLINGEN

1. *De leerplandoelen gelden voor het eerste én het tweede leerjaar van de tweede graad.*
2. *De leerplandoelen i.v.m. kennis, inzicht en vaardigheden moeten op het einde van de tweede graad aantoonbaar bereikt zijn door de meerderheid van de leerlingen.*
3. *De leerplandoelen i.v.m. attitudes dienen slechts nagestreefd te worden: hier geldt slechts een aantoonbare inspanningsverplichting.*
4. *Het studiemateriaal (o.a. leerlingencursus, evaluatiemateriaal) moet aantonen in hoeverre de leerplandoelen effectief bereikt/ nagestreefd werden.*

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. tijd, historische ruimte en socialiteit

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. Tijd, historische ruimte en socialiteit van de ‘mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij’ (referentiekader)

De leerlingen,

1. kunnen de relatieve waarde aantonen van de periodisering van de westerse geschiedenis, door die te vergelijken met de historische periodisering van andere samenlevingen(ET 1);
2. kennen overeenkomsten en verschillen tussen de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving en tussen de westerse en een niet-westerse(ET 2);
3. kennen nieuw aangeleerde historische woordenschat en probleemstellingen en kunnen die situeren in de tijd en de historische ruimte van het referentiekader(ET 3).

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de bestudeerde samenlevingen (van de 5de eeuw-1815)

De leerlingen,

4. kunnen voor elk van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving ten minste twee fundamentele kenmerken geven uit twee verschillende maatschappelijke domeinen en kunnen die evalueren die als vernieuwend of behoudend (ET 4);
5. kennen fundamentele kenmerken van niet - westerse samenlevingen die kaderen in de wereld van de 5de eeuw tot de 18de eeuw (ET 5);
6. tonen inzicht in verbanden en wisselwerkingen in de maatschappelijke domeinen van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving (ET 6);
7. kennen voorbeelden van gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de geschiedenis van de onze gewesten die een regio - overschrijdende betekenis hadden (ET 7).

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de integratie tussen de ‘mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij’ en de bestudeerde samenlevingen tot 1815.

De leerlingen,

8. kunnen voor twee van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving het verband aangeven tussen categorieën van tijd en historische ruimte (ET 8);
9. kunnen elke ‘Mijlpaal in de geschiedenis van mens en maatschappij’ enkele verklaringselementen aangeven over eenzelfde fundamentele maatschappelijke probleemstelling (ET 9);
10. kennen twee voorbeelden van maatschappelijk gedrag dat normgetrouw is en normafwijkend vanuit de toenmalige maatschappelijke waarden(ET 10);

11. kunnen toelichten dat feiten en gebeurtenissen uit de bestudeerde samenlevingen invloed uitoefenden op latere samenlevingen of op de hedendaagse(ET 11).

Vaardigheden i.v.m. de historische onderbouwing

Verzameling van historisch informatiemateriaal

De leerlingen kunnen op basis van beperkte, duidelijk afgebakende en helder geformuleerde opdrachten,

12. doelgericht historische informatie opzoeken over verleden en heden in een gevarieerd en gedifferentieerd leer materiaal(ET 12);
13. tekstuele, auditieve, visuele, audiovisuele en ICT informatie ordenen op basis van de criteria historische bron / historiografie en ervan de referentie vermelden (ET 13).

Bevraging van het historisch materiaal

De leerlingen kunnen op basis van duidelijke vragen en opdrachten, geformuleerd op het studiepeil van de leerlingengroep,

14. gevarieerd en gedifferentieerd informatiemateriaal gebruiken om antwoorden te vinden op probleemstellingen (ET 14);
15. in historische informatie hoofd - en bijzaak onderscheiden over een historisch probleem (ET 15);
16. uit historisch informatiemateriaal een standpunt halen en andere vragen formuleren (ET 16).

Historische redenering

De leerlingen kunnen op basis van duidelijke vragen en opdrachten, geformuleerd op het studiepeil van de leerlingengroep,

17. historische informatie vergelijken (ET 17);
18. argumenten aanvoeren om het persoonlijk standpunt te verdedigen over een historisch of actueel maatschappelijk probleem (ET 18).

Historische rapportering

De leerlingen kunnen op basis van historische documentatie,

19. helder rapporteren over het resultaat van een gevoerd historisch onderzoek (eigen onderzoek of deel van groepswork) (ET 19).

Historische attitudes

De leerlingen,

20. hechten waarde aan de bevraging van het verleden om actuele spanningsvelden te verklaren(ET 20);
21. hebben eerbied voor intellectuele eerlijkheid bij het gebruik van historische informatie en tonen bereidheid om historische stereotypen en vooroordelen bespreekbaar te stellen (ET 21);
22. tonen waardering voor de creatieve kracht die samenlevingen opbracht om hun maatschappelijke problemen aan te pakken(ET 22);
23. tonen zich bereid normen uit verleden, heden en andere culturen te benaderen van uit historische en actuele context (ET 23);
24. tonen belangstelling voor het spanningsveld individu - gemeenschap in verleden en heden(ET 24);
25. tonen waardering voor de strijd van individuen en emancipatiebewegingen tegen machtsstructuren en gevestigde orde voor de realisering van de rechten van de mens (ET 25).

Leerplandoelstellingen en taxonomie

Een doelentaxonomie is een hulpmiddel voor de leraar om zijn onderwijs een grotere pedagogische waarde te geven. In het kader van het vakonderwijs kunnen talrijke doelen worden gesteld. Taxonomieën laten toe die doelen naar aard en vormende waarde hiërarchisch te ordenen. Dat geeft de leraar de mogelijkheid om:

- de vormingswaarde van zijn doelen te herkennen,
- doelen na te streven die taxonomisch gevarieerd zijn,
- de pedagogische waarde van zijn onderwijs te evalueren;

Toelichting

- Preliminare doelstellingen of voorwaarden voor een gunstige leerhouding zijn, net als attitudes, moeilijk te evalueren doelstellingen. Omdat men historische attitudes (b.v. zin voor historische kritiek), algemene attitudes (b.v. verdraagzaamheid) en ook preliminare doelstellingen niet objectief en nauwkeurig kan meten, registreert men het best een aantal observatiegegevens. Achteraf kunnen deze gegevens een aanpassing van de evaluatie voor dagelijks werk rechtvaardigen.
- Van sommige doelstellingen kan soms moeilijk bepaald worden of ze behoren tot de ene of de andere categorie: ze kunnen mekaar overlappen. Het meest belangrijke is, dat men bewust heeft nagedacht over de taxonomische waarde en de moeilijkheidsgraad van de genoteerde lesdoelstelling of de gestelde vragen.
- **Preliminare doelstellingen 'receptiviteit'**: van de leerling mag verwacht worden dat hij in de klas een dusdanige houding aanneemt dat hij een open geest toont voor, aandachtig luistert naar anderen en zich niet laat afleiden door dingen die niets met het werk in de klas te maken hebben.
- **Preliminare doelstelling 'respons'**: de leerling is bereid actief aandacht te schenken en vat zelfs (enige) voldoening in zijn respons.

0.0 Preliminaire doelstellingen

0.1 Receptiviteit

0.2 Respons

1.0 Kennis en inzicht

1.1 Historische termen

1.1.1 Termen i.v.m. het verleden

1.1.2 Termen m.b.t. de historische wetenschap en methodologie

1.2 Historische feiten

1.2.1 Afzonderlijke historische feiten

1.2.2 Historische feitenreeksen

1.3 Historische begrippen

1.4 Historische samenhangen (structuren)

1.5 Historische ontwikkelingen (processen)

2.0 Vaardigheden

2.1 Toepassen

2.2 Analyse

2.3 Interpretatie

2.4 Synthese

2.5 Evaluatie (waardebepaling)

3.0. Attitudes

3.1 Historische

3.2 Algemene

LEERINHOUDEN

EERSTE LEERJAAR (20 lestijden)

Het aantal lestijden is indicatief, maar aanbevolen.

1 Het Germanen in de Europese geschiedenis (3)

De Volksverhuizingen en hun invloed op het hedendaagse Europa (1)

Het Europa van Karel de Grote

- opbouw, organisatie en verval van Karolingische Rijk (1)
- de Karolingische beschaving (1)

2 De feodale samenleving in Europa (4)

De feodale maatschappelijke structuren op politiek, sociaal en economisch vlak (2)

De feodale beschaving: wereldbeeld, ridderschap, een aspect van het dagelijks leven (2)

3 De islam: een wereldreligie in wording (3)

De islam: ontstaan en inhoud (1)

Islam en Europa (2)

- de invloed van de moslimbeschaving op Europa
- kruis en halve maan: een historisch conflict met doorwerking tot op heden

4 Stadsontwikkeling in Europa en de vorstelijke politiek van centralisatie (11de eeuw-15de eeuw) (7)

- De heropbloei van de steden en de stedelijke cultuur (2)
- Stedelijke macht en de vorstendommen in de Nederlanden (2)
- De opkomst van nationale staten(3)

5 De wereld buiten Europa in de 15de eeuw: kaart - en leerstofsynthese (1)

NB. Ten minste een van bovenstaande leerplanitems moeten worden onderwezen met gebruik van ITC (vermelden in jaarplanning!).

6 Studiefocus (2):

Om de onderzoeksvaardigheden op een geïntegreerde wijze in te oefenen is **één studiefocus** verplicht. De keuze van het thema is vrij. De studiefocus moet voldoen aan volgende criteria:

- aansluiten bij de behandelde leerstof (punten 1-5),
- geïntegreerd worden in de behandelde leerstof,
- een actuele maatschappelijke relevantie hebben.

TWEEDE LEERJAAR (20 lestijden)

Het aantal lestijden is indicatief, maar aanbevolen.

1 Maatschappelijke omwentelingen in de 16de eeuw (5)

De grote aardrijkskundige ontdekkingen en hun gevolgen voor de geschiedenis (tot op heden) (2)

De ontwikkeling van een nieuwe samenleving in de 16de eeuw: Renaissance (1), Humanisme (1), Hervorming (1)

2 Europa en de wereld in de 17de eeuw (4)

Europa koloniseert de wereld: spanningen in Europa, internationalisering van de handel (2)

Absolute monarchen in Europa: een rem op de politiek ontvoogding van de lagere klassen? (2)

3 Op weg naar de hedendaagse maatschappij (18de eeuw) (8 lestijden)

De opmars van het rationeel denken in de samenleving(2)

De Industriële Omwenteling (2)

De Amerikaanse Revolutie, een stap op weg naar de rechtsstaat in Noord - Amerika(2)

De Franse Revolutie (1789-1815): een stap op weg naar de rechtsstaat in Europa (2)

4 De wereld buiten Europa in de 18de eeuw: kaart – en leerstofsynthese (1)

5 Studiefocus (2):

Om de onderzoeksvaardigheden op een geïntegreerde wijze in te oefenen is **één studiefocus** verplicht. De keuze van het thema is vrij. De studiefocus moet voldoen aan volgende criteria:

- aansluiten bij de behandelde leerstof (punten 1-4),
- geïntegreerd worden in de behandelde leerstof,
- een actuele maatschappelijke relevantie hebben.

NB. Ten minste een van bovenstaande leerplanitems moeten worden onderwezen met gebruik ITC (vermelden in jaarplanning!).

LEERPLANDOELSTELLINGEN /LEERINHOUDEN

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN
	De leerlingen,		
ET 1	1	kunnen de relatieve waarde aantonen van de periodisering van de westerse geschiedenis, door die te vergelijken met de historische periodisering van andere samenlevingen;	de islamsamenleving: de islamitische tijdrekening en periodisering
ET 2	2	kennen overeenkomsten en verschillen tussen de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving en tussen de westerse en een niet-westerse;	voorbeeld: Mijlpalen in de geschiedenis van mens en maatschappij/ islambeschaving verschillen: religie, woning, kleding,... overeenkomsten: economische basis (landbouw, handel, ...)
ET 3	3	kennen de nieuw aangeleerde historische woordenschat en probleemstellingen en kunnen die situeren in de tijd en de historische ruimte van het referentiekader;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeelden: woordenschat: rijksdeling (9 ^{de} eeuw - Karolingisch Europa - De feodale maatschappij in West-Europa) probleemstelling: verweer van de absolute monarchie tegen verlichtingsideeën (18 ^{de} eeuw - Europa – Het ontstaan van de vernieuwde samenleving: VSA-Frankrijk einde 18 ^{de} eeuw - begin 19 ^{de} eeuw)
ET 4	4	kunnen voor elk van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving ten minste twee fundamentele kenmerken geven uit twee verschillende maatschappelijke domeinen en kunnen die evalueren als vernieuwend of behoudend;	voorbeeld : Maatschappelijke omwentelingen in de 16 ^{de} eeuw cultuur: hervorming : vernieuwend politieke structuren: macht van aristocratische elites: behoudend economie: mondialisering van de wereldhandel: vernieuwend
ET 5	5	kennen fundamentele kenmerken van niet-westerse samenlevingen die kaderen in de wereld van de 5 ^{de} eeuw tot de 18 ^{de} eeuw;	voorbeeld: wereld van de 15 ^{de} eeuw Afrika: tribale samenlevingen, primitieve economieën (pluk, jacht, landbouw, veeteelt)
ET 6	6	tonen inzicht in verbanden en wisselwerkingen in de maatschappelijke domeinen van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar voorbeeld: Amerikaanse Revolutie: Engelse koloniale politiek en oorzaken van de opstand

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN
	De leerlingen,		
ET 7	7	kennen voorbeelden van gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de geschiedenis van onze gewesten die een regio - overschrijdende betekenis hadden.	voorbeelden: Merovingers / Karolingers kruistochten (Vlaamse inbreng) humanisme: Erasmus
ET 8	8	kunnen voor twee van de bestudeerde ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving het verband aangeven tussen categorieën in tijd en ruimte.	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeelden: 16 ^{de} eeuw: kolonisatie -versterking koninklijke macht (Spanje) 18 ^{de} eeuw: origine van de Industriële Omwenteling in Engeland
ET 9	9	kunnen voor elke 'Mijlpaal in de 'geschiedenis van mens en maatschappij' enkele verklaringselementen aangeven over eenzelfde fundamentele maatschappelijke probleemstelling.	voorbeeld: mijlpaal: De Romeinse beschaving van de 1 ^{ste} eeuw v.C -tot de eerste eeuw na C. sociale ongelijkheid: Rome: geboorte, rijkdom (geld/ grond)
ET 10	10	kennen twee voorbeelden van maatschappelijk gedrag dat normgetrouw is en normafwijkend vanuit de toenmalige maatschappelijke waarden.	voorbeeld: normafwijkend : 16 ^{de} eeuw - protestantisme normgetrouw: vroege Middeleeuwen: feodale trouw
ET 11	11	kunnen toelichten dat feiten en gebeurtenissen uit de bestudeerde samenlevingen invloed uitoefenden op latere samenlevingen of op de hedendaagse.	voorbeelden: Verdrag van Verdun kruistochten hervorming Franse Revolutie
ET 12	12	kunnen doelgericht historische informatie opzoeken over verleden en heden in een gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal.	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeeld: studie van feodaliteit: gebruik van tekst, beeldbron, atlas,...
ET 13	13	kunnen in tekstuele, auditieve, visuele, audiovisuele en ICT informatie ordenen op basis van de criteria historische bron / historiografie en ervan de referentie vermelden.	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeeld: Amerikaanse Revolutie - oorzaken van de opstand: selectie primaire bronnen + secundaire (leerboeken, encyclopedie, excerpten uit historische werken)
ET 14	14	kunnen gevarieerd en gedifferentieerd historisch informatiemateriaal gebruiken om antwoorden te vinden op probleemstellingen.	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeeld: probleemstelling: slavernij en christelijke moraal (16 ^{de} -18 ^{de} eeuw) bronnen: teksten (standpunten pro/ contra); prenten uit de bestudeerde tijd;

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN
	De leerlingen,		atlaskaarten
ET 15	15	kunnen hoofd - en bijzaak onderscheiden bij het onderzoeken van historische informatie over een historisch probleem;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar voorbeeld: de Franse Revolutie: prent (b.v. i.v.m. de drie standen): wijze van voorstellen, kernvoorstelling, boodschap,...
ET 6	16	kunnen uit historisch informatiemateriaal een standpunt halen en andere vragen formuleren;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar voorbeeld: islam: koranverzen met meerdere betekenis mogelijkheden
ET 17	17	kunnen historische informatie vergelijken;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeeld: vroege Middeleeuwen - Germaanse volksverhuizingen: atlaskaarten, primaire bronnen, beeldmateriaal (reconstructie - tekeningen, afbeeldingen van Germaanse voorwerpen),...
ET 18	18	kunnen argumenten aanvoeren om hun persoonlijk standpunt te verdedigen tegenover een historisch of actueel maatschappelijk probleem;	alle leerinhouden van 1 ^{ste} en 2 ^{de} leerjaar: voorbeeld: Franse revolutie: terreur als politiek wapen
ET 19	19	kunnen helder rapporteren over het resultaat van een gevoerd historisch onderzoek (eigen onderzoek of deel van groepswerk);	onderzoeksopdrachten in het kader van de lessen of een lesfocus
ET 20	20	hechten waarde aan de bevraging van het verleden om actuele spanningsvelden te verklaren;	voorbeelden: islam en politieke islam vandaag industrialisatie en milieuproblematiek charters rechten van de mens en historische voorlopers
ET 21	21	hebben eerbied voor intellectuele eerlijkheid bij het gebruik van historische informatie en tonen bereidheid om historische stereotypen en vooroordelen bespreekbaar te stellen;	voorbeelden: islambeschaving hervorming kolonisatie en niet westerse beschavingen
ET 22	22	tonen waardering voor de creatieve kracht die samenlevingen oprichten om hun maatschappelijke problemen aan te pakken;	voorbeeld: Karolingische maatschappij: noormannenraids
ET 23	23	tonen zich bereid normen uit verleden, heden en andere culturen te benaderen vanuit historische en actuele context;	voorbeeld: leerstofthema's: de wereld buiten Europa: kolonisatie en autochtone culturen in Amerika, Afrika en Azië, Oceanië

Decr. nr.	LEERPLANDOELSTELLINGEN		LEERINHOUDEN
	De leerlingen,		
ET 24	24	tonen belangstelling voor het spanningsveld individu - gemeenschap in verleden en heden;	voorbeelden: afdwingen van privileges: stedelijke autoriteit t.a.v. de vorst
ET 25	25	tonen waardering voor de strijd van individuen en emancipatiebewegingen tegen machtsstructuren en gevestigde orde voor de realisering van de rechten van de mens.	voorbeelden: opbouw van de stedelijke samenleving humanisme Amerikaanse revolutie verlichtingsfilosofie Franse Revolutie

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN TIMING

ORGANISATORISCHE UITGANGSPUNTEN

HET BELANG VAN TEAMWORK

Vormend geschiedenisonderwijs kan slechts het resultaat zijn van doelgericht teamwork. De leraar geschiedenis is lid van meerdere teams in de school die, elk met een specifieke taak, gestalte geven aan de realisering van het schoolwerkplan:

1. *het schoolteam*: de leraar geschiedenis maakt deel uit van het schoolteam. Hij vertolkt er samen met zijn collega's het vakgebied geschiedenis.
2. *de klassenraadteams*: de leraar geschiedenis is lid van de klassenraden van de klassen waarin hij fungeert. Hij brengt er verslag uit over de studievorderingen, vaardigheden en attitudes van de leerlingen (begeleidingsklassenraden) en neemt er deel aan de besluitvorming tot sanctionering van de studies (eindbeslissingsklassenraden).
3. *de vakgroep*: de leraren geschiedenis maken deel uit van een vakgroep. In die vakgroep wordt, na studie van alle standpunten een gemeenschappelijke visie ontwikkeld op de aanpak en het onderwijs van het vak geschiedenis. De leden van de vakgroep dienen zich te houden aan de afspraken die in de vakgroep werden gemaakt.

DE VAKGROEP GESCHIEDENIS

De vakgroep geschiedenis is van fundamenteel belang voor het realiseren van een vormend en doelgericht geschiedenisonderwijs. Ze vergadert geregeld over een concrete agenda en notuleert de gemaakte afspraken. Het instellingshoofd wordt in kennis gesteld van de afspraken.

Bij wijze van voorbeeld en dus niet limitatief kan de vakgroep zich beraden over:

a) verticale en horizontale vakcoördinatie:

-verticaal: beginsituatie L.O.-S.O, 1ste-2de graad, 2de-3de graad

-horizontaal: interdisciplinaire coördinatie o.a. inzake leerstofinhouden (aanvullingen, overlappingen,...), projectonderwijs, didactische uitstappen, schoolwerkplanimplementatie

b) algemene methodologie voor het geschiedenisonderwijs

c) didactische coördinatie

d) evaluatie-aanpak

e) schoolleerplan geschiedenis: specifieke accenten voor het geschiedenisonderwijs op school

f) didactische uitstappen voor het vak geschiedenis

g) het aanleggen op school van een historische documentatiebank

GEBRUIK VAN LEERLINGENCURSUS /HANDBOEK

Leerlingencursus

De geschiedenislessen resulteren in het aanleggen van een leerlingencursus die de studiestof bevat. De leerlingencursus kan de vorm aannemen van een schrift of een documap of een combinatie van beide. De methode die gebruikt wordt om geschiedenis te onderwijzen dient erop gericht te zijn de beperkte lestijd optimaal te gebruiken om taxonomisch hoogwaardige doelen na te streven. Om dat te kunnen, **dient het schriftwerk van leerlingen beperkt te worden.**

Het opbouwen van de leerlingencursus geschiedt steeds onder leiding en toezicht van de leraar geschiedenis:

- a) onder zijn leiding wordt per leseenheid de cursus aangelegd (notities, documentatie,...),
- b) geregeld (minimum eenmaal per trimester) wordt de leerlingencursus door de leraar grondig gecontroleerd op formele zorg, volledigheid en taalfouten. Het is wenselijk aan die controle een evaluatie te koppelen.

In de opbouw van de studiecursus dient een duidelijk structureel onderscheid gemaakt te worden tussen de leerstof en het documentatiemateriaal dat de leerstof onderbouwt of aanvult.

Leraren die opteren voor invuldidactiek (als werkvorm te verantwoorden in de eerste graad en partieel ook in de tweede graad), verzekeren er zich van, door een intensieve controle, dat alle leerlingennotities HISTORISCH CORRECT en IN CORRECT NEDERLANDS gesteld zijn, zodat vermeden wordt dat leerlingen onjuiste gegevens instuderen.

Leerboek

Het juist gebruik van een historisch leerboek verrijkt fundamenteel het onderwijs van het leervak geschiedenis:

- a) het leerboek, gebruikt als leermiddel (exposé, bronnenmateriaal), ondersteunt de lesopbouw van **de leraar**;
- b) het leerboek spoort **de leerlingen** aan om actief aan de les te participeren; het leerboek fungeert voor hen niet alleen als historische vraagbaak, maar kan door hen ook worden gebruikt als een betrouwbare leidraad bij het instuderen van de studiestof.
- c) het leerboek geschiedenis, onderdeel van het leerboekenpakket van de leerling, verhoogt het aanzien van de **geschiedenis als schoolvak**.

Leraren die zelf een cursus ontwikkelen, hetzij als afzonderlijk studiemateriaal, hetzij als onderdeel van de leerlingencursus, verplichten zichzelf, in het belang van hun leerlingen en hun instelling, tot de hoogste wetenschappelijke en formele standaarden.

AAN TE BEVELEN TIJDSGEBRUIK

De tussen haakjes aangeduide lestijden na ieder thema of item zijn minima. Er kan, wanneer dit pedagogisch-didactisch verantwoord is, van worden afgeweken.

Er wordt vanuit gegaan dat er minimum 25 effectieve lesweken zijn. De jaarleerstof moet onderwezen worden op minimaal 20 lestijden.

De ca. 20 % resterende lestijden mogen **vrij worden gebruikt** (b.v. voor de realisering van doelstellingen uit het schoolwerkplan, voor eigen leerstof of voor uitdieping van leerplanitems). Het jaarplan moet op duidelijke wijze aangegeven op welke wijze het **lestijdenkrediet** (in casu 5 lessen).

JAARTIMING-JAARPLANNING

De opdracht van de leraar geschiedenis bestaat erin het leerplan (in zijn diverse geledingen) uit te voeren. Dat vergt minimaal volgende stappen:

a) *leerplanstudie*: een grondige analyse van het leerplan **los van elk leerboek en de oplossingen die het aanreikt**:

- de studie van doelstellingen,
- de studie van stofomschrijving.

b) *het opstellen van een jaarvorderingsplan*: het jaarplan is een hulpmiddel om de leerstof op een verantwoorde pedagogisch-didactische wijze te verdelen over het aantal beschikbare lestijden. Het vorderingsplan is een controlemiddel om na te gaan of de geplande leerstof effectief werd behandeld.

Die taak vertrekt van volgende planningsgegevens:

- * minimum 25 lestijden (één lestijd/week) ;
- * dosering van het aantal lestijden per leerplanitem;
- * alle voorzienbare schoolevenementen die een invloed hebben op de jaarkalender van het vak geschiedenis: herhalingsstoetsen, examens, didactische uitstappen,...

Het jaarplan is een **persoonlijk** werkdocument, dat op gezette tijden dient bijgewerkt en aangepast te worden aan de reële jaartoestand voor het vak. Geactualiseerde kopieën worden ook op het schoolsecretariaat bewaard.

De jaarplanning voor het vak geschiedenis kan ook in een bijzondere rubriek de effectief behandelde leerstof vermelden. De jaarplanning wordt als volgt opgemaakt:

JAAR(VORDERINGS)PLAN

School:

Schooljaar:

Onderwijsvorm-Graad-Klas:

Studierichting:

Vak: Leerplan (code):

Vakcomponent:

Titularis: Lestijden/week:

PERIODE (1)	VERWIJZIN G (2)	LEERINHOUDEN VOLGENS LEERPLAN EN ONDERWERPEN (3)	VORDERING (data aangeven) (4)	OPMERKINGEN - AANPASSINGEN (5)

JAAR(VORDERINGS)PLAN - MODEL EN TOELICHTING

1ste kolom - PERIODE

De periode van het schooljaar waarin de leerstofonderdelen zullen behandeld worden. De aanduidingen van data en perioden inzake rapporten, proeven, verloven en vakantieperioden kunnen het overzicht helpen bepalen. Door gebruik te maken van verschillende kleuren kan het totaaloverzicht nog worden verduidelijkt.

2de kolom - VERWIJZING

Verwijzing naar de punten in het leerplan.

3de kolom - LEERINHOUDEN VOLGENS LEERPLAN EN ONDERWERPEN

In het jaarplan worden geen leerplandoelstellingen opgenomen.

4de kolom - VORDERING

De reëel behandelde leerstof (vordering) wordt aangeduid ter hoogte van hetzelfde punt in de vorige drie kolommen door een X-teken en men vermeldt de datum waarop het bedoelde leerplanonderdeel werd afgewerkt.

5de kolom - OPMERKINGEN - AANPASSINGEN

Aanpassingen die men in de toekomst aan de periode en/of planning wil aanbrengen, kunnen hier op gelijk welk ogenblik worden opgetekend. Opmerkingen in verband met vervangingen, afwezigheden, vakoverschrijdende verwijzingen, klasgemiddelden enz... kunnen belangrijke inlichtingen bevatten.

Het gebruik van onderhavig jaarvorderingsplan is niet verplicht. Het is de voorstelling van een modeldocument dat een duidelijk beeld wil geven van de te behandelen en behandelde leerstof op jaarbasis. De school is uiteraard vrij om een eigen model van jaarvorderingsplan te gebruiken.

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
1	<p>De motivering van de leerlingen</p> <p>Het motiveren van leerlingen voor de stof die zal worden onderwezen en, eventueel, voor de gebruikte werkvormen, is een essentiële voorwaarde voor het welslagen van het onderwijs. Het is immers die motivering, die het moet mogelijk maken dat leerlingen zich bij de leerstof betrokken voelen. Het betrekken van de leerlingen bij de <i>onderwijsprocedures</i> (inspraak bij de keuze van studietheema's, de wijze van uitwerking, peer evaluation, ...) draagt zeker bij tot het aanzwengelen van studiemotivatie.</p>	-
2	<p>Leerstofkeuze</p> <p>Dit leerplan is een halfopen leerplan. Per lesitem (en finaal per leseenheid), dient de leraar een stofkeuze te maken. Die keuze is van groot pedagogisch-didactisch belang en bepaalt in belangrijke mate de studieresultaten. De keuze moet rekening houden met:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 de algemene en specifieke leerdoelen van de graad; 2 het leerniveau en het studiepeil van de leerlingen; 3 het aanbieden van afgeronde stofgehelen; 4 het vermijden van encyclopedisme. <p>Het leerplan geschiedenis van de tweede graad TSO / KSO biedt in het kader van het lestijdenkrediet voldoende ruimte om de leerstof aan te passen aan leerlingengroep en om maximaal rekening te houden met hun creatieve mogelijkheden en behoeftes.</p>	-
3	<p>Toelichting bij de leerstof</p> <p>Focussen: de leraar is verplicht ten minste één thema naar keuze (uit de lijst of een ander thema) uit te werken. In het kader van het lestijdenkrediet kunnen focussen worden toegevoegd of meer dan twee lestijden aan een focus worden besteed. Deze historische focussen zijn in de eerste plaats bedoeld om de leerplanvaardigheden (doelstellingen 12 - 19) in te oefenen. Ze bieden een uitstekende mogelijkheid om vakoverschrijdend te werken.</p> <p>Herhalingslessen: de leraar plant herhalingslessen na het afhandelen van een samenhangend leerstof geheel. De synthese lessen zijn uitermate geschikt om <i>langetermijndimensie</i> in het onderwijs in te brengen.</p> <p>Actualisering: van verleden naar heden. De historische stof dient waar mogelijk geactualiseerd.</p> <p>Historisering: van heden naar verleden. Het geschiedenisonderwijs moet plaats inruimen voor actualiteit. In het kader van een 'excurs' kan een actueel thema worden bestudeerd en kunnen de historische wortels ervan worden bloot gelegd. Beide didactische technieken dragen bij tot de opbouw van het historisch bewustzijn van leerlingen.</p> <p>Leerplanleerstof en klaswerk: niet alle leerstof moet via klasonderwijs worden aangebracht. Via projectwerk, al of niet vakoverschrijdend, didactische uitstappen, huistaken,... kan leerstof worden behandeld. Een neerslag van de resultaten moet in de leerlingencursus worden geïntegreerd.</p>	-

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	<p>Leerstofdifferentiatie: de verschillende aanleg en belangstelling van leerlingengroepen in TSO en KSO vergen een verschillende aanpak van de leerstof. TSO -leerlingen zullen met interesse technisch-wetenschappelijke accenten in de leerstof begroeten. KSO -leerlingen hebben meer belangstelling voor het algemeen - culturele, dat daarom een zwaarder accent moet krijgen. Beide groepen bestuderen vanzelfsprekend focussen die het meest bij hun opleiding aansluiten.</p>	
4	<p>Lestijdenkrediet De leerstof van het eerste en het tweede leerjaar van de tweede graad moet minimaal worden onderwezen in 20 lestijden. De leraar beschikt dus over een lestijdenkrediet van ca. 5 lestijden, als het aantal effectieve lesweken op 25 (=25/jaar) wordt begroot. Over het lestijdenkrediet mag vrij worden beschikt: -meer lestijden voor bepaalde lesitems van de leerstof -herhalingslestijden, -een didactische uitstap, -nieuwe leerstof. <u>De besteding van die extra -lestijden moet duidelijk blijken uit de jaarplanning.</u></p>	-
5	<p>Leermiddelen Geschiedenisonderwijs steunt op het gebruik van leermiddelen. Volgende leermiddelen worden in de lessen geschiedenis van het secundair onderwijs gebruikt: 1 tekstbronnen 2 beeldbronnen 3 gekwantificeerde bronnen: statistiek, grafiek,... 4 audiovisuele bronnen 5 geluidsbronnen 6 facultatief: artefacten en historische voorwerpen De leraar geschiedenis draagt er zorg voor in de jaarlessen van de eerste graad van het secundair onderwijs zoveel mogelijk van de bovenvermelde bronnen te gebruiken. Dat gebruik dient evenwel evenwichtig gedoseerd te zijn en aangepast aan de historische stof die men bestudeert. Het gebruik van audiovisuele en auditieve leermiddelen mag in de lessen geschiedenis van de tweede raad niet ontbreken. Het gedoseerd gebruik ervan moet blijken uit lesvoorbereiding en de jaarplanning.</p>	-
6	<p>ICT In de lessen geschiedenis moet ICT worden gebruikt. Het gebruik ervan en de nagestreefde doelen moeten blijken uit de lesdocumenten (jaarplanning / lesvoorbereiding). Het gebruik van ICT: -moet het geschiedenisonderwijs ondersteunen, -moet een duidelijke meerwaarde betekenen in vergelijking met het gebruik van andere informatiebronnen,</p>	-

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	--moet didactisch functioneel zijn (alleen waar nodig en nuttig) .	
7	<p>Vakoverschrijdend leren</p> <p>De leraren geschiedenis kunnen ook bijdragen tot de realisatie van vakoverschrijdende eindtermen (VOET). Dit zijn minimumdoelen die een <i>inspanningsverplichting</i> inhouden en die niet specifiek behoren tot een vakgebied, maar o.a. door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten kunnen worden gerealiseerd. Ze zijn in de eerste plaats een opdracht voor het hele schoolteam. Om uit te maken hoe alle vakoverschrijdende eindtermen op schoolniveau kunnen worden gerealiseerd, zijn afspraken nodig tussen vakcollega's. Het is aangewezen deze afspraken formeel vast te leggen in het schoolwerkplan.</p> <p>Heel wat VOET uit de domeinen 'Leren Leren' en 'Sociale vaardigheden' zitten verweven in de uitwerking van de vakdoelstellingen van dit leerplan. De vakgroep (of de individuele leerkracht) kan beslissen ook uit de andere domeinen VOET te integreren in het vakonderwijs. Het is dan aangewezen dat de vakgroep de gekozen VOET notuleert en aangeeft op welke wijze die in het geschiedenisonderwijs kunnen worden ingepast.</p>	-
8	<p>Het welbevinden van de leerlingen</p> <p>Vakleraren zijn ook opvoeders. Dat impliceert dat zij oog moeten hebben voor het psychisch en fysiek welzijn van leerlingen op school.</p> <p><i>Historische vaktaal en Nederlands als instructietaal</i></p> <p>De leraar geschiedenis doet er goed aan zich steeds rekenschap te geven van het feitdat leerlingen het Nederlands niet perfect beheersen. Algemeen vocabularium, vakvocabularium, instructievocabularium, zinsbouw en taalabstractieniveau kunnen soms leermoeilijkheden veroorzaken.</p> <p>Het is derhalve belangrijk dat leraren geschiedenis (die in belangrijke mate een beroep doen op mondelinge en schriftelijke taalbeheersing) zich vergewissen van het taalbeheersingsniveau van klassen en van individuele leerlingen.</p> <p><u>De leraar geschiedenis bewaakt het Nederlands (vakvocabularium én instructiestaal) dat hij in de lessen gebruikt. Leerlingen en gezondheidsproblemen</u></p> <p>Gezondheidsproblemen (dyslexie, spraakproblemen, oogafwijkingen,...) kunnen een negatief effect hebben op de studieprestaties van leerlingen.</p> <p><u>Vakleren zullen zich derhalve op klassenraden laten voorlichten over specifieke gezondheidsproblemen van leerlingen.</u></p> <p><i>Leerlingen en veiligheid op school</i></p> <p>Inzake de veiligheid van de leerlingen is een bijzondere wetgeving van kracht. Meer bepaald bevat deze wetgeving technische voorschriften die in acht moeten worden genomen m.b.t. de uitrusting en inrichting van lokalen, veiligheidsvoorschriften i.v.m. aankoop en gebruik van toestellen, leermiddelen en allerhande onderwijsmateriaal (o.a. duidelijke Nederlandstalige handleidingen, technische voorschriften...).</p>	-

Nr.	Pedagogisch-didactische wenken	Timing
	<u>Wanneer vakleraren in dit verband gebreken vaststellen, dienen ze die onverwijld aan de directie mede te delen.</u>	
9	<p>Onderwijsstijl en klasatmosfeer</p> <p>De onderwijsstijl van een lesgever hangt nauw samen met zijn persoonlijkheid. Belangrijk is dat het optreden van de leraar een spontane en natuurlijke vorm van ontzag en gezag doet groeien. Dat is een proces van enige duur dat zeker kan worden op gang gebracht en bevorderd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 open te staan voor de noden en de (studie)problemen van leerlingen, 2 de bereidheid leerlingen te consulteren voor aspecten van de onderwijs - en lesorganisatie voor het vak geschiedenis, 3 een rechtlijnige en correcte omgang met alle leerlingen, 4 blijk te geven van een deskundige inzet ten behoeve van de leerlingen, het leervak en de school, 5 op een bezielende wijze geschiedenis te onderwijzen. 	-
10	<p>Positieve uitstraling van de leraar geschiedenis</p> <p>De leraar geschiedenis heeft een belangrijke pedagogische opdracht in het secundair onderwijs: samen met de vakteamleden van zijn school, vorm en inhoud geven aan het geschiedenisonderwijs. De deskundigheid en de inzet waarmee het vakteam dit doet, is van ongemeen groot belang voor de geschiedenis als schoolvak en als wetenschap. Een wetenschappelijk verantwoord, boeiend en bezielend geschiedenisonderwijs voedt de jongeren op tot een positieve attitude t.a.v. de geschiedenis en versterkt op termijn het maatschappelijk aanzien van het schoolvak geschiedenis.</p>	-

MINIMALE MATERIELE VEREISTEN

Het succesvol onderwijzen van een leervak steunt op twee fundamenteën: deskundige en gemotiveerde leraren enerzijds en het ter beschikking hebben van een minimum aan leermiddelen anderzijds.

MINIMALE UITRUSTING

Voor het onderwijs van het leervak geschiedenis wordt dit minimum als volgt vastgesteld.

Leslokaal /PC--lokaal

Het vak geschiedenis wordt onderwezen in een *vast lokaal*, d.i. een lokaal dat blijvend voor het onderwijs van geschiedenis wordt gebruikt. In geval van gebrek aan voldoende lokalen kan het vaklokaal geschiedenis worden gedeeld met een ander vak (b.v. taalvak).

a) het leslokaal geschiedenis dient een historisch karakter te hebben en kan daartoe aangekleed worden met historische elementen. De creativiteit van de vakgroep geschiedenis staat borg voor een passende oplossing.

b) het leslokaal geschiedenis:

- biedt mogelijkheid tot projectie (verduisterbaar, projectiescherm);
- beschikt over een overhead-projector;
- beschikt over degelijk, d.i. een goed beschrijfbaar en afleesbaar schoolbord (bij voorkeur een vleugelbord in de hoogte verstelbaar);
- beschikt over voldoende opbergmeubelen voor leermateriaal en boeken;
- beschikt over minimum een wandkaartenhouder;
- beschikt over een prikbord.

De leraar geschiedenis dient in de school te beschikken over een goed uitgerust PC-lokaal, (12-15 computers, CD-rom toepassing, internet aansluiting, PC-projector,). dat hem in staat moet stellen ICT in zijn lessen te integreren.

Leermiddelen

Om de leerplannen geschiedenis naar behoren uit te voeren beschikt de leraren geschiedenis minimaal over volgende leermiddelen:

- a) een tijdsbalk;
- b) een stel historische atlassen naar rato van één per leerling;
- c) minimum twee wandkaarten per historische periode, aansluitend bij de jaarleerstof;
- d) stellen transparanten (beeldbronnen, kaarten, grafieken,...) die aansluiten bij de jaarleerstof.

AANVULLENDE UITRUSTING

Het verdient aanbeveling het leslokaal geschiedenis bijkomend uit te rusten met audiovisuele media met bijhorende leermiddelen (diaprojector, videoapparatuur, ICT apparatuur).

Een bijkomende 'tweede atlas' (rijker gestoffeerd, hoger niveau, ...) betekent een didactische meerwaarde.

Een goed voorziene historische klassenbibliotheek verrijkt het geschiedenisonderwijs en is een stevige steun om de basisdoelstellingen van het geschiedenisonderwijs in de secundaire school te helpen realiseren.

EVALUATIE

Doel

De evaluatie vormt het sluitstuk van het onderwijsproces. De evaluatie verschaft informatie over:

- a) de leervorderingen van de leerlingen;
- b) de efficiëntie en het resultaat van het onderwijsleerproces zoals het werd georganiseerd door de leraar geschiedenis.

Organisatie van de evaluatie

De leraar dient derhalve grote zorg te besteden aan de voorbereiding en de organisatie van de evaluatie. Het verdient aanbeveling deze materie te bespreken in de vakgroep geschiedenis, teneinde de evaluatie voor de leerlingen in alle leerjaren op samenhangende wijze te laten verlopen. De vakgroep kan zich beraden over o.a. volgende elementen.

Ontwikkeling van een visie op de organisatie van de vakevaluatie

- a) evaluatie-aanpak: de vakevaluatie beoogt het beoordelen van de leervorderingen van alle leerlingen; dat vergt een aanpak die steeds in functie van het concrete leerlingenpubliek en de concrete leraarsopdracht dient te worden ingeschat. De aanpak kan derhalve verschillen voor een voltijdse leraar die b.v. meer dan tweehonderd leerlingen dient te volgen en een deeltijdse leraar die slechts aan enkele tientallen leerlingen onderwijs verstrekt;

- b) de bezinning over een evaluatie -aanpak impliceert het nemen van een beslissing over:

* het evaluatie-instrumentarium: de evaluatiemiddelen die voor het meten van de leervorderingen worden ingezet: mondelinge toetsen, herhalingstoetsen, formele evaluaties, permanente observatie van leerlingen, vakopdrachten (huistaken, klastaken,...);

* de organisatie van de evaluatie: frequentie, planning herhalingsbeurten, evaluatie -afspraken met de leerlingen, ...

De evaluatie van het leervak geschiedenis

Dagelijks werk

Volgende algemene principes worden toegepast in de lessen geschiedenis:

- het dagelijks werk wordt zowel cijfermatig als verbaal geëvalueerd;
- leerlingen worden zowel mondeling als schriftelijk geëvalueerd;
- het rapportcijfer voor dagelijks werk is gebaseerd op minimum drie cijfermatige evaluatiegegevens.
- studiejver en klassikale inzet kunnen, binnen bepaalde grenzen, de rapportevaluatie positief of negatief beïnvloeden.

Examens

- * Een examen duurt in de regel **maximaal twee lestijden**. Langere examenduur kan op grond van een pedagogische en/of docimologische motivering worden voorgesteld aan het instellingshoofd. Hij beslist, desgewenst na het inwinnen van advies bij de Pedagogische Begeleidingsdienst.
- * De examenvragen kaderen in het taxonomisch model van het leerplan. **Voor de aanvang van de examens en overeenkomstig de dienstregeling van de school worden onder gesloten omslag aan de directie de modeloplossingen overhandigd samen met een gedetailleerde puntenverdeling (dit is een verantwoord cijfer per gewenst element van het antwoord), en de leerplandoelen (dit zijn in wezen de decretale eindtermen) die worden geëvalueerd.**

Het gebruik van de resultaten van de evaluatie in het onderwijsproces

Het evalueren van leerlingen krijgt zijn volle waarde wanneer de resultaten ervan in het onderwijsproces van de leraar worden verdisconteerd. Dat kan o.m. gebeuren op de volgende wijze:

T.a.v. leerlingen

- * **controle in hoeverre de leerlingen de leerplandoelen hebben bereikt of /nagestreefd;**
- * het bijwerken van leertekorten voor leerlingen die ervoor in aanmerking komen (leerlingen die een minimum aan studie-inzet en aanleg laten blijken);
- * het verbeteren en begeleiden van de studiemethode;
- * het begeleiden van leerlingen in de begeleidingsklassenraden.

T.a.v. de ouders

- * informeren van de ouders over de studievorderingen (via agenda, dienstbrief,...);
- * basisinformatie voor het voorbereiden van oudercontacten.

T.a.v. de leraar

De leraar kan door de studie van de evaluatieresultaten zijn onderwijsproces analyseren en de verdiensten en tekortkomingen ervan detecteren. **Bovendien zullen de evaluatieresultaten moeten aantonen of de leerplandoelen (d.w.z. de gedecreteerde eindtermen) op voldoende wijze werden bereikt of nagestreefd.** Die analyse omvat o.m.:

- het aantal geslaagden/mislukten per vraag/per klas;
- het maken van klasgemiddelden;
- het maken van vraaggemiddelden;
- het toetsen van de waarde van evaluatie-instrumenten.

De bevindingen van de analyse kunnen nuttig zijn om het onderwijsproces en de evaluatie die erbij aansluit aan te passen.

BIBLIOGRAFIE

Algemene bibliografie

- Encyclopedie van de wereldgeschiedenis, 6 dln. Sesam, 1992.
Algemene Geschiedenis der Nederlanden, 15 dln. Fibula Van Dishoeck, 1981-1982.
- Handboek van de Tweede Wereldoorlog, 3 dln. Spectrum, Antwerpen 1980.
- Jaarboeken:
Keesing Historisch Archief
Spectrum Jaarboek
Winkler Prins Jaarboek
- Kroniek van België, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1987.
- Kroniek van de 20 ste eeuw, Amsterdam - Brussel, Standaarduitgeverij, 1985.
- Rechten van de mens in mondiaal en Europees perspectief, Nijmegen, 1986.
- Rechten van de mens in verdragen, verklaringen, resoluties, Maarssen, 1989, 3de ed.
- Reeks Time Life Wereldgeschiedenis, Amsterdam, 1990.
- Standaard Wereldgeschiedenis van de 20ste eeuw: 1900-1965, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1980.
- Ph. ARIES en G. DUBY, (red.) Geschiedenis van het persoonlijk leven.
5 dln. Amsterdam, Agon, 1988 - 1990.
- A. BAART, J. LOUAGE, (red.) Culturele geschiedenis van Vlaanderen,
(10 dln.) Deurne, Baart, 1983.
- W. BLOCKMANS, (red.) 5000 jaar Europa: landschap, steden, handel, politiek. Utrecht, Kosmos, 1994.
- J. GULDENTOPS, Internet en Geschiedenis, Leuven, Acco, 1996.
- P. JANSEN, H. DE SCHEPPER e.a., De gouden Delta, 20ste eeuw, Beschaving tussen Seine en Rijn, Antwerpen, Mercator fonds, 1996.
- België in de Tweede Wereldoorlog, 9 dln. Kapellen, Nederlandse Boekhandel, 1990.
- Reeks Onze jaren: 1945-1970. Amsterdam, Spectrum, 1972 - 1975.
- Op internet 700 diareksen en video's, - WWW. NGONET. BE. - van COCOS, documentatiecentra Derde Wereld, NGO's.

Audiovisueel materiaal

De beschikbaarheid van de video's die hieronder worden vermeld kan moeilijkheden opleveren. Ze kunnen wellicht wel worden ontleend in grotere openbare bibliotheken.

Documentaires op video

Algemeen

Het leven van de kleine man, 13 dln.	BRT.
Boulevard-reeks.	BRT.
Keerpunten.	Teleac.

Prehistorie/Oudheid

Verleden/ Prehistorie/ Kelten.	BRT.
Romeinen in Numidia/ Marokko/ Limes.	BRT.

Middeleeuwen

De fascinerende Middeleeuwen.	Teleac.
In het spoor van de kruisvaarders.	Teleac.

Moderne tijden

500 jaar Latijns-Amerika.	BRT.
Mexico	BRT.

Hedendaagse tijd

People's Century.	BBC.
150 jaar leven der Belgen. 12 dln.	BRT.
De Nieuwe Orde.	NOT. (nu TELEAC)
Nationaal-socialisme in Duitsland. 1918-1945.	NOT (nu TELEAC)
De geschiedenis van Duitsland. (1871-1990).	NOT. (nu TELEAC)
De staatshervorming in beeld. Federale Voorlichtingsdienst.	
De geschiedenis van de Europese integratie. 2 dln.	BRT.

SHOAH. 3dln.	
Soldaten van steen. Passendale.	BRT.
Unser Vaterland muss grosser sein.	BRT.
De Supermachten: de VSA. 9 dln.	BRT.
Rusland en de Sovjet-Unie. 11 dln.	BRT.
Hitler. 6dln.	BRT.
Wereldoorlog II. 5 dln.	BRT.
Monarchie en macht. 5 dln.	BRT.
De Franse Revolutie. 3 dln.	BRT.
De Oostenrijkse Nederlanden.	BRT.
Armoede in België. 4 dln.	BRT.
In naam van de Führer.	BRT.
België en Kongo. 9 dln.	BRT.
Onze politieke instellingen: de knikkers en het spel.	BRT.
Het einde van het Brits Imperium. (Rhodesië, India)	BBC.
De slag bij de Somme.	BBC.
The past at work.	BBC.

cd-roms

Algemeen

500 Nations (Indianenproblematiek).	Windows.
Clothes we wore.	Windows.
Eyewitness History of the world.	DK.
History of Medecine.	Windows.
Paris, history & splendour.	Hybride.
CD - ROM Total History.	BUR.
De grote musea van Europa. Vol. 1 en 2.	Windows.
Encyclopédie de la musique.	Windows.
Le Grand Louvre.	Windows. Louvre, the palace and its paintings Hybride.
Microsoft Art Gallery.	Windows/ mac. Musée
d'Orsay.	Windows.
Our secret century. Vol. 1,2,3,4.	Hybride.
The Vatican paintings gallery.	Windows/ mac.
Trésors de la Russie.	Windows.
Uffizi.	Windows.
Uffizi museum.	Windows. History Through Art.
800 b.C. - A.D. 1550.	ZCI.

History Through Art. A.D. 1545 - 1900.

ZCI. Great Artists - in association
with the National
Gallery. ATT

Prehistorie en Oudheid

Homo Sapiens.

Windows.

Musée de l'Homme.

Hybride.

Introduction to archaeology.

Hybride.

Ancient Civilisations of the Mediterranean.

Windows/Mac.

Exploring Ancient Cities.

Hybride.

Exploring Ancient Architecture.

Windows.

Middeleeuwen

MindQuest: Medieval France.

BLUm.

Jeanne d'Arc et la vie quotidienne au Moyen-Age

Desclée-de Brouwer

Moderne Tijden

Explorers of the New World.

Windows.

Medici: Great moments of history.

Windows.

Renaissance of Florence.

Windows.

Eeuw van Van Eyck.

Hybride.

Eeuw van Brueghel.

Hybride.

Eeuw van Rembrandt.

Hybride.

Eeuw van Rubens.

Hybride.

Eeuw van Vermeer.

Hybride.

Leonardo da Vinci: the paintings.

Windows.

Leonardo the Inventor.

INTp.

Michelangelo.

Windows.

Michelangelo sculptures et peintures.

Hybrides.

The Sixtine chapel.

Windows.

Hedendaagse Tijd

Napoleon.

Windows.

Napoleontisch Europa en het keizerrijk.

Mac.

World History. The Napoleonic Era.

Hybride.

World History. The scientific revolution.

Hybride.

Civil War.

Windows.

World War 1.	Windows.
World War 2.	Windows.
World War 2: Global Conflict.	Windows.
World War 2: Sources & Analysis.	Windows.
World War II Archives.	Windows.
World War II Encyclopedia.	SOFk.
Atomic Age.	Hybride.
The War in the Pacific.	Windows.
D- Day: 100 days of destiny & Normandy.	Hybride.
The Holocaust.	QUA.
Events that changed the world.	Hybride.
Gandhi, apostle of peace and nonviolence.	Windows.
World History. The Russian Revolution.	Hybride.
The New Russia and her neighbours.	RTA.
Greatest Moments of the 20th Century.	Windows.
Histoire au jour le jour.	Dos.
Inside the White House.	Windows.
Time Almanac of the 20th Century.	Windows/Mac.
Makers of the 20th Century.	Windows.
Vietnam.	Windows.
Salt of the earth (arbeidsverhoudingen, discriminatie).	Hybride.
Paul Cézanne.	Hybride.
Paul Cézanne, Portrait of my world.	Windows.
Rodin.	Windows.
Van Gogh: Starry Night.	Hybride.
Van Gogh: Life and Works.	Windows.
An interactive adventure in Art. Matisse, Aragon, Prokofiev.	TUR.
Exploring Modern Art.	ATT.
Une promenade dans l'Art du XXème siècle.	HACH.
Mondrian.	ILP.
The Impressionist Revolution. - Monet, Verlaine, Debussy.	TUR.

Internet

700 diareeksen en video's: WWW.NGONET.BE. van COCOS, documentatiecentrum Derde Wereld NGO'S.

Lijst van de bruikbare cd-i

Algemeen

Standaard Interactieve Encyclopedie.	Philips.
Compton's Interactive Encyclopedia.	Philips.
Kings and Queens of England.	CMM.
De kunstschaten van Rusland, St. Petersburg en de collectie van de Hermitage.	Philips.

Prehistorie en Oudheid

Pompeï.	Philips.
---------	----------

Middeleeuwen

L'Architecture cistercienne.	Philips.
------------------------------	----------

Moderne Tijden

Rembrandt.	Philips.
The Renaissance Gallery.	Philips.
De Renaissance van Florence.	Philips.
De Hollandse meesters.	Philips.

Hedendaagse Tijd

Oogst van de zon. Leven en kunst van Vincent Van Gogh.	Philips.
Prelude. Voorlopers van de moderne kunst en muziek.	Philips.
De Franse impressionisten.	Philips.
The world of impressionism.	Philips.

Paris de la belle époque.	Philips.
Dit was 1994. Wereldnieuws overzicht.	Philips.
Dit was 1995. Wereldnieuws overzicht.	Roularta.
Daens.	Philips.
The War Years: Europe in Flames. 1938-1940.	Philips.
The War Years: The Years of Victory. 1941-1945.	Philips.
D-Day: the official story.	Philips.
Robert E. Lee.	Philips.
The battle for Arnhem.	Philips

Lijst van bruikbare films

Prehistorie en Oudheid

Quest for fire.

Middeleeuwen

Bravehart.

Moderne Tijden

Cromwell.

1492. Conquest of paradise.

A man for all seasons.

La prise de pouvoir de Louis XIV.

Hedendaagse Tijd

Ragtime.

Una giornata particolare.

Hope and glory.

All quiet on the western front.

Ghandi.

Novecento.

Nicolas and Alexandra.

The killing fields.

The longest day.

Daens.

The last emperor.

Revolution

Lawrence of Arabia.

Schindler's List.

Bibliografie per periode

Prehistorie

- G. BIBBY, Opgegraven verleden, de archeologische ontdekkingen in prehistorisch Europa, Amsterdam, 1979.
- J.H.F. BLOEMERS, T. VAN DORP, Pre-en protohistorie van de Lage landen, Hilversum, 1991.
- J. BRONOWSKI, De mens in wording, Amerongen, 1978.
- CAPENBERGHS, Gisteren Voorbij, Leuven, 1991.
- S.J. DE LAET, Prehistorische culturen in het zuiden der Lage Landen. 2de uitg., Wetteren, 1979.
- L.P. LOUWE KOOYMANS, Voltooid Verleden tijd? Een hedendaagse kijk op de prehistorie. Amsterdam, 1980.
- R.E. LEAKEY, Op het spoor van de mens, Utrecht/Antwerpen, 1981.

Oudheid

Nabije en Midden-Oosten

- P. AMIET e.a, Ontstaan en ontwikkeling van het schrift, Brussel (Generale Bankmaatschappij), 1985.
- B. BEGELSBACHER, Kunst en beschaving, Egypte, Brussel, 1987.
- B. LEWIS, Het Midden-Oosten, 2000 jaar culturele en politieke geschiedenis, Amsterdam, 2001.
- P. CLAYTON, Kroniek van de farao's, Een compleet overzicht van de heersers en dynastieën van het Oude Egypte, Becht, 1995.
- A. EGGBRECHT, Het Oude Egypte, 3000 jaar geschiedenis en cultuur van het rijk der farao's, Houtem, 1986.
- Time -Life (ed) De vroegste beschavingen, dl. 1, Doorbraak in Sumerië. Heerschappij der farao's, Het Kretenzische Rijk, Ontwikkeling in Azië, Amsterdam, 1987.
- R. J. UNSTEAD, Egypte en Mesopotamië, Amsterdam, 1979.
- P. MONTET, Zo leefden de Egyptenaren in de Oudheid, Baarn, 1978.
- J. VERGOTE, De godsdienst van het Oude Egypte, Leuven, 1987.
- L. LAROCHE, Mesopotamië, Alphen a/d Rijn, 1981.

Griekse Wereld - Rome - Christendom - Byzantium

- G. BARTELINK, M.A. BEEK, A. VAN DEN BORN, Woordenboek der Oudheid. Roermond, 1965-1985.
- G. BARTELINK, Het vroege christendom en de antieke cultuur, Muiderberg, 1986.
- H. BENGTON, Geschiedenis van de Oude Wereld, Nijmegen, Het Spectrum, 1994.
- P. BRIANT, De wereld van Alexander de Grote, Antwerpen, Standaard uitgeverij, 1991.
- G. BURENHULT, Mens en samenleving in de Oude Wereld, Utrecht, Kosmos, 1995.
- H. CHADWICK en G. EVANS, Atlas van het Christendom. Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.
- J. CARCOPINO, Het dagelijks leven in het oude Rome, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1987.
- L. DE BLOIS, R.J. VAN DER SPEK, Een kennismaking met de Oude Wereld, Muiderberg, 1983.
- L. DE BLOIS e.a., De Romeinse wereld, Leven en werken in het Romeinse rijk in het begin van onze jaartelling, Zutphen, 1983.
- P. DE MEYERE, Romeins recht, Een praktische inleiding voor classici en historici, VLG, 1992.
- E. EYBEN, De onstuimigen, Geschiedenis van de Romeinse jeugd. Antwerpen, Pelckmans, 1987.
- M.I. FINLEY, De Oude Grieken, Leuven, 1996.
- S. LAUFER, De klassieke geschiedenis in jaartallen, Nijmegen, Aula, 1969.
- G. KOOLSCHIJN, Plato, De strijd tegen het democratische beest, Amsterdam, Ooievaar, tweede dr. 1996.
- P. LEVI, Atlas van het Oude Griekenland, Brussel, 1982.
- F.G. MAEREBOUT, De Oudheid, Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis, Baarn, Ambo, 1995.
- G. MERTENS, De nieuwe Romeinen, Antwerpen, Spectrum, 1987. *Vergelijking Rome met VSA.*
- H. PLEKET, H.W. SINGOR, H. VERSNEL, Korte maatschappijgeschiedenis van de antieke wereld, Groningen, 1983.
- A. PROVOOST, De Atheense politieke idealen in beeld, Leuven-Amersfoort, 1986.
- P.J. REIMER, Prisma woordenboek der Klassieke Oudheid, Wijnegem, 1984.
- R. RENSON, Geschiedenis van de sport in de Oudheid, Leuven, 1981.
- H. D. STOVER, De Romeinen, De geschiedenis van een machtig wereldrijk. Baarn, Tirion, 1992.
- M. VERCRUYSSSE, H. VERBRUGGEN, B. VERMEERSCH, De eeuw van Pericles. Brussel, 1986.
- M. VONCKERS, H. HERMANN, De Romeinse en Perzische wereldrijken. Brussel 1987.
- S. VRONIS, Byzantium en Europa, Amsterdam, 1989.

Middeleeuwen

- W. BLOCKMANS, Een middeleeuwse vendetta, Antwerpen, Het Spectrum, 1987. (Beeld van middeleeuwse stad rond 1300)
- W. BLOCKMANS, (red.) Europa door de eeuwen heen: wetenschap, transport, oorlogen, sporten, spel, gezondheid en kunst, Utrecht, Kosmos, 1994.
- W. BLOCKMANS, P. HOPPENBROUWERS, Eeuwen des ondersheids, Amsterdam, 2002
- J. BUISMAN, Bar en boos, Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen, Baarn, Ambo, 1984.
- J. BUMKE, Hoofse cultuur, 2 dln., Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1987.

- G.J.M. BARTELINK, De geboorte van Europa, Van het laat- Romeins imperium naar de vroege Middeleeuwen, Muiderberg, Dick Coutinho, 1989.
- R. BAUER, De twaalfde eeuw, Een breuklijn in onze beschaving, Antwerpen, DNB, 1984.
- H. BREDERO, Christenheid en christendom in de Middeleeuwen. Over de verhouding van godsdienst, kerk, en samenleving, Kapellen, DNB, 1986.
- J. BOSWELL, Overgeleverd aan vreemden, Het verlaten van kinderen in de Oudheid en Middeleeuwen, Leuven, 1990.
- J. BRONSTED, Zo leefden de Vikingen ten tijde van de invasies tussen 800 en 1100, Baarn, Hollandia, 1986.
- L. DE MECHELEER, De armoede in onze gewesten van de Middeleeuwen, tot nu, Brussel, (ARA Brussel, Educatieve dienst, Dossiers, Tweede Reeks 6) 1991.
- R. DE BOER, J. VAN HERWAARDEN en J. SCHEURKOGEL, Middeleeuwen. Groningen, Wolters- Noordhoff, 1989. (mooiste synthese late Middeleeuwen)
- A. D'HAENENS, De wereld van de Hanze, Antwerpen, Mercatorfonds, 1984.
- G. DUBY, De drie orden, Het zelfbeeld van de feodale maatschappij, 1025- 1225, Amsterdam - Brussel, Elsevier, 1985.
- G. DUBY, De Kathedraalbouwers, Portret van de middeleeuwse maatschappij, 900-1420, Amsterdam - Brussel, Elsevier, 2de druk, 1989.
- U. ECO, Kunst en schoonheid in de Middeleeuwen, Baarn, Kluwer, 1989.
- L. GENICOT, Cultuurgeschiedenis der Middeleeuwen, Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1983.
- M. HUIG, De vijftiende eeuw, Utrecht, Spectrum, 1995.
- E. JAMES, De Franken, Baarn, Ambo, 1988.
- J. JANSEN, Geschiedenis van de Middeleeuwen, 7de uitg., Utrecht- Antwerpen, Spectrum, Aula 620, 1988.
- E. JUNG, De Germanen, bloei en neergang van de bedwingers van het Romeinse rijk, Baarn, Tirion, 1993.
- F. KLOEK, De pauselijke banvloek, Amsterdam, Aramith, 1987.
- J.P. LECAT, De Bourgondische Uitdaging, Brussel, Elsevier, 1985.
- J. LE GOFF, De cultuur van middeleeuws Europa, 2de druk, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1987.
- J. LE GOFF, De woekeraar en de hel, Economie en religie in de Middeleeuwen, Kapellen, Pelckmans, 1989.
- E. LE ROY LADURIE, Montailou, Amsterdam, Bakker, 1984.
- LINDEMANS, Geschiedenis van de landbouw, 2 dln. Genootschap voor geschiedenis en volkskunde.
- A. MAALOUF, Rovers, Christenhonden, vrouwenschenners, De kruistochten in de Arabische kronieken, Utrecht, Kosmos, 1988.
- R. MARSHALL, Opkomst en ondergang van het Mongoolse keizerrijk: van Djenghis Khan tot Koebilai Khan, Baarn en Stichting Teleac, Utrecht, 1993.

- L. MILIS, De Heidense Middeleeuwen, Turnhout, Brepols, 2de druk, 1992.
- P. MORREN, De Eerste Kruistocht, (1095-1099) Leuven, 2000.
- R. PERNOUD, Vrouwen in de Middeleeuwen, Baarn, Kluwer, 1986.
- C. PLATT, Panorama van de Middeleeuwen, Utrecht, Bruna, 1988.
- W. PREVENIER, W. BLOCKMANS, De Bourgondische Nederlanden, Antwerpen, Mercatorfonds, 1986.
- B. TUCHMAN, De waanzinnige 14de eeuw, Amsterdam- Brussel, Elsevier, 1980.
- J. M. VAN WINTER, Ridderschap, ideaal en werkelijkheid, 3de uitg. Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1981.
- J.F. VERBRUGGEN, R. FALTER, 1302, opstand in Vlaanderen, Tielt, 2001.
- A. VERRYCKEN, De Middeleeuwse wereldverkenning, Leuven, Acco, 1990.
- R. WEIS, De laatste Katharen, Utrecht, 2001

Moderne tijden

- C. BAUDEZ, S. PICASSO, De verloren steden van de Maya's, Standaard Ontdekkingen, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1992.
- M. BELIEN, e.a., Een geschiedenis van Europa 1550-1815. Historisch overzicht, Haarlem, Gottmer Educatief, 1983.
- M. BEAUD, Geschiedenis van het kapitalisme, van 1500 tot heden. Utrecht, Aula, 1994.
- W. BLOCKMANS, Keizer Karel, de utopie van het keizerschap, Leuven, 2000.
- D. BOORTSIN, De ontdekkers, (*geschiedenis van de wetenschap*), Amsterdam, Agon, 1992.
- F. BRAUDEL, Beschaving, economie en kapitalisme (15de -18de eeuw), 2 dln. Amsterdam, Contact, 1989-1990.
- P. BURKE, De Italiaanse Renaissance, Amsterdam, Agon, 1988.
- B. DE LAS CASAS, De verwoesting van de West-Indische landen, Vertaling van Brevissima relacion de la destruccion de las Indias, 1552 door M. Van Nieuwstadt, Leuven, Kritak, 1992.
- F. DE NAVE en L. VOET, Museum Plantin-Moretus, Brussel, Gemeentekrediet, 1989.
- L. DE VOS, Veldslagen in de Lage landen, Leuven, Davidsfonds, 1995.
- H.A. DIEDERIKS, Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, De modernisatie van West-Europa sinds de vijftiende eeuw, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1987.
- M. DOMINGO, Over onbekende zeeën, De ontdekkingsstochten van de Feniciërs tot J. Cook, Leuven, Davidsfonds, 1994.
- A. KASPI, Geschiedenis van de VSA, dl. 1, 1607-1945. Utrecht, Aula, 1988.
- P. KENNEDY, De wisselkoers van de macht, De economische en militaire opkomst en neergang van de grote mogendheden tussen 1500 en 2000. Utrecht / Antwerpen, Bruna, 1989.
- R. LEMM, Ochtend van Amerika, De Indiaanse wereld van vóór Columbus en de Spaanse veroveringen van de zestiende eeuw, Kapellen, Pelckmans, 1989.
- E. LE ROY LADURIE, Geld, liefde en dood in de Pays d'Oc. Baarn, Kluwer, 1989.

- C. LIS, H. SOLY en D. VAN DAMME, Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914) Leuven, Kritak, 1985.
- D.J. ROORDA, Overzicht van de nieuwe geschiedenis, de algemene geschiedenis van het einde der Middeleeuwen tot 1870, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1987.
- P. SPIERENBURG, De verbroken betovering, Mentaliteitsgeschiedenis van preïndustrieel Europa, Hilversum, 1988.
- Ch. TILLY, Europese revoluties, 1492-1992, Amsterdam, Agon, 1993.
- B.W. TUCHMANN, Het eerste saluutschot, (*Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd*) Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.
- S. VAN DEN ABEELE, (red.) Ontdekking of verovering? 500 jaar Amerika herdenken, NCOS, Brussel, 1992.
- M. VAN OS, Kennismaking met de geschiedenis van de moderne tijd, Muiderberg, 1984.
- H.P. VOGEL, Geschiedenis van Latijns-Amerika, Antwerpen, Spectrum, 1984.
- I. WALLERSTEIN, Het moderne wereldsysteem.
 - dl. 1, Europese wereldeconomie in de zestiende eeuw, Heureka, Nieuwkoop Holland, 1978.
 - dl. 2, Mercantilisme en de consolidatie van de Europese wereldeconomie, 1600-1750, Heureka, Nieuwkoop Holland, 1983.

Hedendaagse tijd

BELGIË

- België in de Tweede Wereldoorlog, 10-delige reeks, Kapellen, 1985-1991.
- H. BALTHAZAR e.a., Honderd jaar socialisme, 1885-1985, Leuven, Kritak, 1985.
- H. BALTHAZAR, J. COGNIAUX, e.a. 1940-1945, Het dagelijks leven in België. Brussel, ASLK., 1984.
- A. CAHEN, e.a., Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, gemeentekrediet, 1989. (*Overzicht van de mooiste stukken*).
- J. DHONDT, e.a., Geschiedenis van de Socialistische arbeidersbeweging in België. Antwerpen, Ontwikkeling, 1960.
- A.M. DELATHUY, De geheime documentatie van de onderzoekscommissie in de Kongostaat, Berchem, Epo, 1989.
- K. De Meulemeester, Voor een goed gezag, Roeselare, 1993.
Glossarium van 296 trefwoorden over de staatsvorming vanaf 1970 tot het St.-Michielsakkoord.
- P. DE MEYERE, E. FRANCKX, (red.) Oost-Europa in Europa, Brussel, VUBpress, 1996.
- L. DE VOS e.a., Ik was 20 in '45, Gent, 1995.
- L. De VOS, De bevrijding, Van Normandië tot de Ardennen, Leuven, Davidsfonds, 1994.
- L. DE VOS, De Eerste Wereldoorlog, Leuven, Davidsfonds, 1996.
- W. DEWACHTER e.a., Tussen staat en maatschappij, christen-democratie in België, 1945-1995. Tielt, Lannoo, 1995.

- B. DE WEVER, Greep naar de macht, Vlaams Nationalisme en Nieuwe Orde, Het V.N.V. 1933-1945, Tielt, Lannoo, 1994.
- R. FALTER, Tweedracht maakt macht, Wegwijs in het federale België, Tielt, Lannoo, 1994.
- V. FOUTRY en J. NECKERS, Kongo 1885-1960, Brussel, B.R.T.uitgave, 1986.
- H. GAUS, Politieke en sociale geschiedenis van België, Leuven, Garant, 1992.
- H. GAUS e.a., De Fifties in België, Brussel, ASLK., 1989.
- E. GERARD, De christelijke arbeidersbeweging in België, 2 dln. Leuven, Universitaire Pers, 1991.
- R. GOBIJN, e.a., De massa in verleiding, de jaren '30 in België, Brussel, ASLK., 1994.
- M. GOOSSENS, Ontstaan en groei van het Vlaams Parlement 1970-1995, Kapellen, Pelckmans, 1995.
- H. HASQUIN, e.a., Oostenrijks België, Brussel, Gemeentekrediet, 1987.
- L. HUYSE e.a., Onverwerkt verleden, Collaboratie en repressie in België, 1942-1952, Leuven, Instituut Recht en Samenleving, 1991.
- L. HUYSE en K. HOFACK, (red.) De democratie heruitgevonden, Oud en nieuw in politiek België, 1944-1950. Leuven, Halewyck, 1995.
- E. H. KOSSMANN, De Lage Landen 1780-1980, Twee eeuwen Nederland en België, Amsterdam-Brussel, 1986.
- Th. LUYKX en M. PLATEL, Politieke geschiedenis van België, 2 dln. Antwerpen, Elsevier, 1985.
- D. LUYTEN, Burgers boven elke verdenking? Vervolgving economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog, Brussel, VUBpress, 1996.
- A. MORELLI, De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië, Berchem, Epo, 1996.
- M. PLATEL, Het nieuwe België, Knokke-Heist, Creart, 1993.
- L. SCHEPENS, Brugge bezet, 1914-1918, 1940-1944, Het leven in een bezette Stad, Tielt, Lannoo, 1985.
- L. SCHEPENS, Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog, Tielt, Lannoo, 1982.
- P. SCHOLLIERS, Arm en rijk aan tafel, tweehonderd jaar eetcultuur in België. Berchem, EPO, 1993.
- J. STENGERS, De koningen der Belgen, Macht en invloed van 1831 tot nu. Leuven, Davidsfonds, 1992.
- G. TACK e.a., Bossen van Vlaanderen, een historische ecologie, Leuven, Davidsfonds, 1993.
- J. VAN BILSEN, Kongo 1945-1965, Het einde van een kolonie, Leuven, 1993.
- D. VANGROENWEGHE, Rood rubber, Leopold II en zijn Kongo, Brussel, 1985.
- A. VERHULST en H. HASQUIN, Het liberalisme in België, Tweehonderd jaar geschiedenis, Brussel, VUBpress, 1989.
- L. WILS, Honderd jaar Vlaamse Beweging, 3 dln. Leuven, 1977-1989.
- E. WITTE e.a., Tussen restauratie en vernieuwing, Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek (1944-1950), Brussel, 1989.
- E. WITTE e.a., Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.

ANDERE LANDEN

- M. ARNOLD - FOSTER, De wereld in oorlog, Amsterdam, 1985.
- T. G. ASH, In naam van Europa, Duitsland en het gespleten continent, Leuven, Kritak, 1993.
- B. BENSON, Het vredesboek, Leuven, Kritak, 1981.
- J.W. BEZEMER, Van Rurik tot gorbatsjov, Amsterdam, 4de dr. 1994.
- E. BIET en J. TOEBES, (red) Een samenleving op de rails: De Verenigde Staten tussen 1776 en 1917, Nijmegen, Sun, 1995.
- C. BRUNEEEL e.a., De erfenis van de Franse Revolutie, 1794-1814. Brussel, ASLK, 1989.
- H. BRUYNINCKX, De Amerikaanse Verkiezingen, Leuven, Davidsfonds, 1992.
- A. BULLOCK, Hitler en Stalin, Amsterdam, Agon, 1991.
- P.A.J. CALJE, J.C. den HOLLANDER, De nieuwste geschiedenis vanaf 1870 tot heden, Antwerpen, Het Spectrum, 1990.
- L. CATHERINE e.a., De Palestijnen, een volk teveel? Berchem, Epo, 1989.
- J. DE PIERR, D. ROCHTUS, Leuven, 1994.
- M. VAN DEN WIJNGAERT, H. DE PRINS, Oost tegen west, noord tegen zuid, Leuven 1999.
- D. CONINCKX, J. NECKERS, (red.) Supermachten 1, Verenigde Staten van Amerika, Brussel, BRT. I.O., 1985.
- P. CROME, Hirohito, Keizer tussen hemel en aarde, Baarn, Kluwer, 1989.
- A. DE BAETS, De figuranten van de geschiedenis, Berchem, EPO, 1994.
- L. DE VOS, De Koude Vrede, Koude oorlog en dekolonisatie, Lannoo, Tielt, 1988.
- F. DE PAUW, Volken zonder vaderland, Centraal en Oost-Europa, Davidfonds, Leuven, 1992.
- H. DETHIER, Geschiedenis en problematiek van de film, 3 dln. Brussel, VUBpress, 1990 .
- H.A. DIEDERIKS e.a., Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, Groningen, 1987.
- Z. DITTRICH, Uitgestelde bevrijding, Volkeren van Oostelijk Europa na de Tweede Wereldoorlog, Utrecht, Spectrum, 1991.
- Z. DITTRICH, e.a., De geschiedenis van de S.U. 's Gravenhage, 1991.
- R. DOOM, Derde Wereld handboek, Dl. 1, Noord-Zuid en Zuid-Zuid in politiek perspectief, Dl. 2, Structurele problemen en politieke leerstelsels, Brussel/ Den Haag, NCOS/NOVIB, 1992.
- R. DOOM en G. NONNEMAN (red.) Het Midden-Oosten hertekend. Brussel, VUBpress, 1996.
- J.E. DUBBELMAN, Vreemd gesprek, Amsterdam, Anne Frank Stichting, 1987.
Overzicht vanaf de 16de eeuw, Zuidnederlandse immigranten te Amsterdam tot beeldvorming actuele Turkse gastarbeiders.
- J.C. FEST, Hitler, Een biografie, Baarn, 1989.
- N.FREI, De Führerstaat, De Nationaal-socialistische heerschappij, 1933-1945, Utrecht, Spectrum, 1995.
- F. FURET, Het Verleden van een Illusie, Het communisme in de 20ste eeuw, Amsterdam, Meulenhof - Kritak, 1996.
- J.K. GALBRAITH, De crash van '29, Westland, 1989.
- A. GROMYKO, 50jaar wereldpolitiek, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1988.

- M. HEIRMAN, De Waanzinnige Twintigste eeuw, Oorlog en Vrede van 1914 tot 1994. Antwerpen, Hadewijch, 1995.
- S. HERMANS, Europa 1993, Wat verandert er voor mij? Leuven, Davidsfonds, 1992.
- J. HESS en F. WIELENGA, Duitsland en de democratie 1871-1990. Amsterdam, Boom, 1992.
- R. HILBERG, Daders, slachtoffers, omstaanders: de joodse catastrofe, 1933-1945, Haarlem, 1992.
- E. J. HOHSBAWN, Een eeuw van uitersten: de twintigste eeuw, 1914-1991, Utrecht, Spectrum, 1995.
- A. HOURANE, Een geschiedenis van de Arabische volkeren, Antwerpen, Spectrum, 1993.
- M. JANSSEN PERIO, Vrijheid, gelijkheid en broederschap van Kaïn en Abel. Amsterdam, Baarn, Ambo, 1989.
- A. KASPI, Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika, 2 dln. , Spectrum (Aula), Utrecht, 1988, 1990.
- J.G. KIKKERT, Geschiedenis van Afrika, Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.
- W.MARKOV, Napoleons Keizerrijk, de Walburgs Pers, Leipzig, 1989.
- R. MASSIE, Nicolaas en Alexandra, Brussel, 1985. (Laatste jaren tsaristisch Rusland.)
- F. en W. MELCHING, De Duitse Phoenix, De geschiedenis van Duitsland in de 20ste eeuw, Amsterdam, Bert Bakker, 1996.
- F.C. MEYER, W.A. KNOOPS, De Franse Revolutie, Amsterdam, 1989.
- F. MICKLINGHOFF, Europa nu, Verhaal van de Europese eenwording, Deurne, 1984.
- P. MORREN, De Vredesgedachte in de loop van de eeuwen, Oostmalle, De Sikkell, 1995.
- P. MORREN, W. SCHUERMANS, Atatürk, grondlegger van het moderne Turkije, Leuven, 2000.
- J.W. OERLEMANS, P.A. DAS, De wereld sinds 1870, Een historisch overzicht, Groningen, 1984.
- M. OZOUF, Het feest van de revolutie, De Franse Revolutie, de vernieuwing van het openbaar leven en het ontstaan van de moderne maatschappelijke waarden, Amsterdam, Bart Bakker, 1989.
- M. PIETERSON, Het technisch labyrint, een maatschappijgeschiedenis van drie industriële revoluties, Amsterdam, Meppel, Boom, 1981.
- R. POIDEVIN, Geschiedenis van Duitsland, Utrecht, Spectrum, 1996.
- K. POMIAN, Europa en de Europese naties, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1993.
(*Overzicht van eenheidsprogingen vanaf het oude Rome tot Wereldoorlog II.*)
- S. SCHAMA, Burgers, Een kroniek van de Franse Revolutie, Baarn, Kluwer, 1989.
- J. W. SCHULTE NORDHOLT, Triomf en tragiek van de vrijheid, (VSA) Amsterdam, Meulenhof, 1985.
- A. SOBOUL, Korte geschiedenis van de Franse revolutie, Doetinchem, 1988.
- J. SPENCE, Op zoek naar het moderne China, 1600-1989. Agon, Amsterdam, 1991.
- F. STERN, Goud en IJzer, Bismarck, Bleichröder en het ontstaan van het Duitse Rijk, Agon, Amsterdam, 1992.
- D.M.G. SUTHERLAND, Revolutie en contrarevolutie in Frankrijk, 1789-1815. Amsterdam, Bert Bakker, 1989.
- N. SYBESMA - KNOL, H. FAYAT, Op zoek naar de vrede, De structuren van de internationale samenwerking, Brussel, VUBpress, 1993.

- B. TROMP, D. FOKKER, China op het breukvlak, (*Geschiedenis van de Volksrepubliek*) Arbeiderspers, 1981.
- B. TUCHMAN, De trotse toren, Brussel, Elsevier, 1985, (*Geschiedenis van het einde van de 19de eeuw, begin 20ste eeuw.*)
- B. TUCHMAN, De kanonnen van Augustus, 4de druk, Brussel, Elsevier, 1987. (Wereldoorlog I.)
- P. VAN DE MEERSSCHE, Internationale Politiek 1815--1945, 2 dln. Leuven, Acco, 1987.
- G. VAN DEN BERGHE, Met de dood voor de ogen, Berchem, EPO. 1987.
- Y. VAN DEN BERGHE, Het grote misverstand. Een geschiedenis van de Koude Oorlog (1917-1990), Leuven, 1991.
- H. VAN DE VOORDE, e.a., Bastille, Boerenkrijg en Tricolore, Leuven, Davidsfonds, 1989.
- M. VAN DE WIJNGAERT, H. DE PRINS, Van Koude Oorlog tot Nieuwe Wereldorde, Leuven, Garant, 1995.
- B. VAN HOUTEN (red.), De Getuigen, De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in egodocumenten, Baarn, Anthos, 1995.
- D. VOLKOGONOV, Triomf en tragedie, een politiek portret van J. Stalin. Antwerpen, Standaarduitgeverij, 1990.
- H.L. WESSELING, Verdeel en Heers, De deling van Afrika, 1880-1914. Amsterdam, Bert Bakker, 1991.
- E. WITTE, Politiek en democratie, Brussel, VUBpress, 1996.

GESCHIEDENIS EN GESCHIEDENISDIDACTIEK

- F.R. ANKERSMIT, Denken over Geschiedenis, Een overzicht van moderne geschiedfilosofische opvattingen, Groningen, 1984.
- F.R. ANKERSMIT, De navel van de geschiedenis, Over interpretatie, representatie en historische realiteit, Groningen, 1990.
- H. BELIEN, G.J. VAN SETTEN (e.d.), Discussie zonder eind, Geschiedschrijving in de twintigste eeuw, Amsterdam, 1991.
- L. DALHUISEN, e.a. (e.d.), Geschiedenis op school, 2 dln. Groningen, 1982-1983.
- F. DIJKSTRA, De didactiek van de geschiedenis, Leiden, 1988.
- W. DUPON, (Leer)doelgericht en onderzoeken geschiedenis leren, Leuven, 1998.
- J. GULDENTOPS, Internet en geschiedenis, ACCO, 1996.
- C. LORENZ, De constructie van het verleden, Een inleiding in de theorie van de geschiedenis, Meppel/Amsterdam, tweede uitg. 1990.
- W. PREVENIER, Uit goede bron, Introductie tot de historische kritiek, Leuven/Apeldoorn, 1992.
- W. SCHUERMANS, Geschiedenisonderwijs, Een praktische handleiding voor de leraar geschiedenis, Malle, 1997.

TIJDSCHRIFTEN

DIGO, Nederlandsche boekhandel, (verschijnt niet langer)

IMAGO, Helios, eigen beheer (verschijnt niet langer)

Geschiedenis in de Klas (Nederland)

Kleio (Nederland)

Hermes, tijdschrift voor geschiedenis (Vlaamse Vereniging Leraren Geschiedenis en Maatschappelijke Vorming, VVLG)

Berichten van het Navorsings- en studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis, Geïllustreerd tijdschrift voor hedendaagse geschiedenis, Residence Palace, Wetstraat 155/bus 2, Brussel, (*tweetalig*).

DE KEYSER e.a. Historische-bibliografische wegwijzer, boek 1, Geschiedenis in onderzoek, onderwijs, samenleving,. Leuven , 1991.

DE KEYSER e.a / J. ULENS, Historische-bibliografische wegwijzer, boek 3, Geschiedenis van de Nederlanden, Leuven, 1993.

WEBSTEK

www.VVLG.be : deze webstek is dé portaalsite voor het geschiedenisonderwijs in Vlaanderen met hyperlinks naar andere historische websites.